

PRIKAZ DOKTORSKE DISERTACIJE*Neven Ricijaš***Pripisivanje uzročnosti vlastitog delikventnog ponašanja mladih**

Neven Ricijaš, asistent na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu je dana 05. veljače 2009. godine obranio doktorsku disertaciju pod naslovom „Pripisivanje uzročnosti vlastitog delikventnog ponašanja mladih“ u okviru poslijediplomskog doktorskog studija na Studijskom centru socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Doktorska disertacija napisana je pod mentorstvom prof.dr.sc. Marine Ajduković (Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu) i prof.dr.sc. Željke Kamenov (Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu). Predsjednica komisije bila je prof.dr.sc. Kristina Urbanc, a uz mentorice, u povjerenstvu za obranu disertacije bile su prof.dr.sc. Zdravka Poldrugač i prof.dr.sc. Antonija Žižak (Odsjek za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu).

Istraživanje koje je u središtu ove doktorske disertacije je inovativno kako za teoriju tako i za praksu socijalne pedagogije jer se po prvi puta u nas istražilo čemu sami mladi pripisuju svoje delikventno ponašanje te se na metodološki dobro osmišljen način povezala teorija atribucije sa razvojno-integrativnim teorijama maloljetničke delinkvencije. Ova disertacija dala je značajan doprinos na razini (1) teorijske integracije što je omogućilo bolje razumijevanje maloljetnih počinitelja kaznenih djela, (2) metodologije istraživanja razvojem odgovarajuće Skale atribuiranja vlastitog delikventnog ponašanja te (3) boljšega osmišljavanja korisničke perspektive u pristupu mladima koji su u sukobu sa zakonom.

Doktorska disertacija «Pripisivanje uzročnosti vlastitog delikventnog ponašanja mladih» opsega je 212 stranica i strukturirana je u skladu sa svim pravilima pisanja znanstvenog rada.

U uvodnom dijelu prvo je opisan integrativni pristup kriminalitetu kroz kratak prikaz razvoja najznačajnijih kriminoloških teorija, opis integrativnih teorija kriminaliteta te koncept kriminogenih rizika i potreba. U drugom dijelu detaljno su opisani rizični čimbenici i korelati delikventnog ponašanja identificirani brojnim inozemnim i domaćim istraživanjima. U trećem dijelu opisane

su najznačajnije atribucijske teorije s posebnim naglaskom na Weinerovu teoriju atribucija koja predstavlja teorijsku podlogu ovog istraživanja, dok su u četvrtom dijelu opisana dosadašnja inozemna istraživanja atribuiranja delikventnog, odnosno kriminalnog ponašanja.

Autor nakon uvodnog dijela disertacije ukazuje na nedostatak istraživanja koja uzroke delikventnog / kriminalnog ponašanja nastoje razjasniti kroz percepciju samih počinitelja kaznenih djela. Kreativno povezuje teorijsko područje socijalne kognicije, konkretno atribucije ponašanja s teorijskim modelima razumijevanja delinkvencije.

Ciljevi istraživanja su (1) dobiti uvid u područja kojima mladi pripisuju uzroke svojeg delikventnog ponašanja, (2) istražiti razlike u pripisivanju uzročnosti vlastitog delikventnog ponašanja mladih s obzirom na kriminološki važne kriterije kao što su vrsta tretmana, učestalost činjenja kaznenih djela, duljina činjenja kaznenih djela i dob početka delikventnog ponašanja, te (3) istražiti povezanost između različitih oblika rizičnog i delikventnog ponašanja s atribuiranjem takvog ponašanja.

Podaci su prikupljeni u ustanovama socijalne skrbi i pravosuđa na području Republike Hrvatske koje se bave tretmanom maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Istraživanje je provedeno uz suglasnost Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi te Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske. Pri uzorkovanju vođeno je računa o podjednako zastupljenosti maloljetnih delinkvenata koji se nalaze u izvaninstitucionalnom tretmanu (tretmanu centara za socijalnu skrb) i institucionalnom tretmanu (domovi za odgoj djece i mladeži, odgojne ustanove, odgojni zavod te maloljetnički zatvor). Ukupni uzorak ispitanika čini 335 muških mladih počinitelja kaznenih djela (od 14 do 21 godine života), od čega se 188 (56,1%) nalazi u institucionalnom, a 147 (43,9%) u izvaninstitucionalnom tretmanu.

U empirijskom istraživanju korišten je instrumentarij koji se sastoji od četiri dijela: (1) Modificirana verzija Upitnika samoiskaza rizičnog i delikventnog ponašanja mladih (Ajduković, Ručević, Šincek, 2008), (2) Skala atribuiranja vlastitog delikventnog ponašanja mladih (konstruirana posebno za

svrhu ovog istraživanja), (3) Upitnik samoiskaza o 15 rizičnih čimbenika za delinkventno ponašanje (konstruiran posebno za svrhu ovog istraživanja), te (4) pitanja o učestalosti činjenja kaznenih djela, duljini činjenja kaznenih djela, kontaktima s policijom i sudom, te o nekim važnijim obilježjima obitelji i roditelja.

Postupak traženja pristanka za sudjelovanje u istraživanju udovoljava svim potrebnim etičkim zahtjevima, odnosno istraživanje je provedeno u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom. Svi su ispitanici bili upoznati s osnovnim ciljem istraživanja. Posebno je naglašena anonimnost i povjerljivost prikupljenih podataka koji će se koristiti isključivo na razini zajedničke analize podataka s ciljem znanstvenog istraživanja.

Postavljene hipoteze provjerene su deskriptivnom analizom te multivarijatnim analizama (faktorska analiza, diskriminacijska analiza i kanoničkokorelacijska analiza). Faktorskom analizom identificirana je faktorska struktura Skale atribuiranja vlastitog delinkventnog ponašanja mladih koja se sastoji od 12 faktora raspoređenih na dvije subskale - internalna i eksternalna. Internalna subskala sastoji se od 4 faktora: (1) Antisocijalne tendencije, (2) Podložnost vršnjacima, (3) Nepromišljenost i (4) Osobna frustracija. Eksternalna subskala se sastoji od 8 faktora: (1) Siromaštvo i materijalna dobit, (2) Loši obiteljski odnosi, (3) Droga, (4) Alkohol, (5) Antisocijalni vršnjaci, (6) Permisivnost roditelja, (7) Situacija i (8) Pretjerana kontrola i nadzor roditelja. Metrijske karakteristike skale (pouzdanost, valjanost i homogenost) vrlo su dobre.

Skala je konstruirana kroz tri temeljna postupka koja je autor disertacije iscrpno opisao u posebnoj poglavlju disertacije. Prvi korak bile su tri fokusirane grupe s maloljetnim delinkventima u Domu za odgoj djece i mladeži Zagreb. Cilj fokusiranih grupa bio je da maloljetnici kroz razgovor pomognu u generiranju čestica potrebnih za konstrukciju skale te da maloljetnici provjere razumljivost svih čestica. U drugom koraku bilo je provedeno pilot istraživanje na uzorku od N=108 maloljetnih delinkvenata s područja Zagrebačke županije. Ovim postupkom skratila se preliminarna verzija skale koja je imala 140 čestica na konačnu verziju koja se sastoji od 60 čestica. Treći korak predstavlja konačno istraživanje koje je dio rezultata ove disertacije, pri čemu je gotovo u potpunosti potvrđena faktorska struktura Skale dobivena pilot istraživanjem.

Polazeći od postavljenih ciljeva temeljni rezul-

tati su:

1. Utvrditi čemu mladi pripisuju uzroke svojeg delinkventnog ponašanja

- Na razini cijelog uzorka ispitanici najviše pripisuju uzroke svojeg delinkventnog ponašanja vlastitoj nepromišljenosti i situacijskim čimbenicima. U nešto manjoj mjeri pripisuju svoje ponašanje druženju s antisocijalnim vršnjacima, osobnoj frustraciji i podložnosti vršnjacima. U najmanjoj mjeri, pripisuju svoje ponašanje obiteljskim čimbenicima kao što su loši obiteljski odnosi, permisivnost roditelja te pretjerana kontrola i nadzor roditelja. Također, na razini cijelog uzorka, mladi malo pripisuju svoje delinkventno ponašanje konzumiranju droga.
- Rezultati ovog istraživanja pokazuju da mladi u većoj mjeri pripisuju svoje delinkventno ponašanje internalnim čimbenicima (vlastitim obilježjima), u odnosu na eksternalne, odnosno vanjske čimbenike.

2. Utvrditi razlikuju li se rizičniji maloljetni delinkventi (koji se nalaze u institucionalnom tretmanu, koji češće čine kaznena djela, koji dulje čine kaznena djela te su ranije započeli s delinkventnim ponašanjem) od manje rizičnih delinkvenata

- Rizičniji maloljetnici razlikuju se od manje rizičnih delinkvenata u načinu atribuiranja vlastitog delinkventnog ponašanja na način da više pripisuju svoje ponašanje vlastitim antisocijalnim tendencijama, osobnoj frustraciji, druženju s antisocijalnim vršnjacima, siromaštvo i materijalnoj dobiti kroz činjenje kaznenih djela, te utjecajima droge i alkohola.
- Svi maloljetnici jednako visoko pripisuju svoje delinkventno ponašanje nepromišljenosti i situaciji.

3. Utvrditi povezanost između različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih s atribuiranjem takvog ponašanja

- Maloljetnici koji intenzivno i često čine raznolike oblike prekršaja i kaznenih djela (od najlakših do najtežih) svoje delinkventno ponašanje pripisuju najviše drogi, antisocijalnim tendencijama, siromaštvo i materijalnoj dobiti, antisocijalnim vršnjacima, alkoholu i osobnoj frustraciji.
- Maloljetnici koji manifestiraju nepoželjna normativna ponašanja, čine prekršaje i lakše delikte te imovinska kaznena djela, svoje

ponašanje atribuiraju nepromišljenosti, anti-socijalnim tendencijama, antisocijalnim vršnjacima, osobnoj frustraciji i situaciji.

- Maloljetnici koji manifestiraju samo nepoželjna normativna ponašanja atribuiraju svoje ponašanje lošim obiteljskim odnosima, alkoholu i situaciji.

Raspravu rezultata Neven Ricijaš završava s razvojem autentičnog modela razlika u atribuiranju vlastitog delinkventnog ponašanja nisko-rizičnih i visoko rizičnih maloljetnika s obzirom na vrstu tretmana, učestalost činjenja kaznenih djela, dob početka i duljinu delinkventne aktivnosti maloljetnika.

S obzirom da je jedan od ciljeva ovog istraživanja konstrukcija Skale atribuiranja vlastitog delinkventnog ponašanja, znanstveni doprinos ovog rada je već u samoj konstrukciji ovog novog instrumenta kojim će se moći ispitati područje pripisivanja uzročnosti činjenja kaznenih djela što otvara prostor za niz narednih inovativnih istraživanja. Kao posebno značajnim istaknuli bismo značaj koji navedena Skala ima pod vidom tzv. korisničke perspektive. Naime primjena ove Skale olakšava da se početak tretmana započne perspektivom maloljetnog počinitelja kaznenog djela, koji tada bolje uviđa svrhu intervencija što povećava motivaciju za sudjelovanjem u tretmanu.

Stečene spoznaje također mogu pridonijeti unapređenju planiranja i evaluacije tretmana. Naime, temeljem Skale atribuiranja vlastitog delinkventnog ponašanja može se izraditi odgovarajući profil o čemu autor govori u završnom dijelu rada. Takav profil omogućava dodatni uvid u tzv. dinamičke čimbenike rizika iz perspektive samog maloljetnika i koristan je za planiranje tretmana, kao i u praćenju tretmanskim intervencija uz korištenje korisničke perspektive. Dobiveni rezultati se također mogu iskoristiti u razvoju ciljanih preventivnih programa utemeljenih na dokazima.

U cjelini, u središtu ove doktorske disertacije je relevantno, originalno i metodološki dobro osmišljeno istraživanje atribucije vlastitog delinkventnog ponašanja mladih počinitelja kaznenih djela u Hrvatskoj. Svi rezultati su adekvatno i s potrebnim istraživačkim oprezom, gotovo rigorozno, obrađeni i interpretirani te uspoređeni i raspravljani u kontekstu spoznaja do kojih se došlo u relevantnim međunarodnim istraživanjima. Neven Ricijaš je pokazao potrebnu znanstvenu kritičnost te je već u samoj radnji identificirao moguće smjerove unapređivanja Skale atribuiranja vlastitog delinkventnog ponašanja koju je razvio za potrebe doktorskog rada te njezine primjene u daljnjim istraživanjima uključujući proširenje na populaciju punoljetnih počinitelja kaznenih djela.

Pripremila:

Prof.dr.sc. Marina Ajduković